

Нікіпелова Євгенія Миколаївна

аспірант кафедри права та європейської інтеграції

Харківський регіональний інститут державного управління

Національної академії державного управління при Президентові України

Никипелова Евгения Николаевна

аспирант кафедры права и европейской интеграции

Харьковский региональный институт государственного управления

Национальной академии государственного управления при Президенте Украины

Nikipielova Yevheniia

Postgraduate Student of Law and European Integration Department

Kharkiv Regional Institute of Public Administration of the National Academy

for Public Administration under the President of Ukraine

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «БЕЗПЕКА» ТА ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ Й МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН СУТЬ ПОНЯТИЯ «БЕЗОПАСНОСТЬ» И ЕГО ИСПОЛЬЗОВАНИЕ В СИСТЕМЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ И МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ ESSENCE OF SECURITY CONCEPT AND ITS APPLICATION IN PUBLIC ADMINISTRATION SYSTEM AND INTERNATIONAL RELATIONS

Анотація. У статті наведено результати дослідження поняття «безпека», яке використовується у системі державного управління та міжнародних відносин.

Безпека охоплює всі аспекти життя людини, суспільства та держави. Разом з тим, поняття «безпека» є дуже суб'єктивним, аналіз й трактування якого дуже відрізняється, виходячи з потреб різних країн.

У системі державного управління будь-якої країни використовується таке поняття як «національна безпека», яке різними вченими розглядається з різних боків та використовуються різні підходи щодо його визначення. Зокрема, найбільш повно сутність цього поняття розкривається через поняття «національні інтереси» та «національні цінності».

Ключові слова: безпека, національна безпека, міжнародна безпека, європейська безпека, небезпека, національні інтереси, національні цінності, виклики, загрози, ризики, стабільність.

Анотация. В статье приведены результаты исследования понятия «безопасность», которое используется в системе государственного управления и международных отношений.

Безопасность охватывает все аспекты жизни человека, общества и государства. Вместе с тем, понятие «безопасность» является очень субъективным, анализ и трактовка которого очень отличается, исходя из потребностей разных стран.

В системе государственного управления любой страны используется такое понятие как «национальная безопасность», которое различными учеными рассматривается с разных сторон и используются различные подходы к его определению. В частности, наиболее полно сущность этого понятия раскрывается через понятие «национальные интересы» и «национальные ценности».

Ключевые слова: безопасность, национальная безопасность, международная безопасность, европейская безопасность, опасность, национальные интересы, национальные ценности, вызовы, угрозы, риски, стабильность.

Summary. The paper presents the results of the research into the security concept which is used in the public administration system and international relations.

Security applies to all the aspects of the life of people, society, and state. At the same time, the concept of 'security' is quite subjective, its analysis and interpretation varying very much depending on the needs of different countries.

A system of public administration of any country uses the concept of 'national security' which is explored by different scientists from different angles with application of different approaches to its definition. Specifically, the essence of this concept is revealed to the fullest extent possible through the concepts of 'national interests' and 'national values'.

The opposite of the concept of 'security' is 'danger', the varying degrees of which are 'risks', 'challenges' and 'threats'. Thus, risks represent the lowest level of danger, while threats – the highest. That is why the most important component of security is a change of a threat for a challenge, and a challenge for a risk. When risks transform into challenges, and challenges develop into threats, it is an indication of very serious problems in the work of the national security system of a particular country. Thus, analysis of any problem of the national or international security should start from the analysis of risks, challenges, threats and possibilities for threats to be transformed into challenges, and challenges – into risks.

Security is not a mere physical survival of the society, or preservation of sovereignty and integrity of the state and its single economic and defense space, but also creation of the conditions for the society's sustainable functioning and development. Therefore, security is interrelated with sustainability, which is one of the indicators that characterize the degree of a system security. That is why the national security depends to a large extent on the stability of the society, on the stability of economic, political, social, military and other relations.

In connection with the above, the most important prerequisite for the functioning and development of the society is provision of its security. Security assurance is a significant task of every state in the world, and for that reason security is the major aspect in the functioning of the international relations actors.

Key words: security, national security, international security, European security, danger, national interests, national values, challenges, threats, risks, stability.

Постановка проблеми. Становлення і розвиток суспільства завжди були пов'язані з подоланням певних загроз, що виходили від ворогів, різних технічних об'єктів, природи тощо. Тому найважливішою умовою функціонування і розвитку суспільства є забезпечення безпеки, що є важливим завданням кожної держави у світі. Тому актуальним є дослідження сутності безпеки та обґрунтування підходів щодо її забезпечення у державному управлінні й міжнародних відносинах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутнісні характеристики багатоаспектної категорії «безпека» пригортали увагу дослідників міжнародного права, конституційного права, теорії та історії держави, державного управління. Зокрема, міжнародно-правові аспекти безпеки стали предметом аналізу С. Волта, А. Волферса, Р. Вукадиновича, Р. Зиби, Й. Кукулки, М. Леві, С. Лінн-Джонса, В. Малендовські, Н. Маерса, Дж. Найя, А. Ротфельда, Є. Станьчика, Л. Фрідмана й інших. У контексті наукового пошуку фахівців державного управління поняття «безпека» досліджували: А. Ахарія, М. Берковіца, П. Бока, С. Браун, Б. Броді, Б. Бузан, Е. Ірл, М. Каплан, Д. Кауффман, Дж. Коллінз, І. Ліппманн, Г. Моргентау, К. Норр, Б. Посен, Дж. Ромма, В. Тейлор, Ф. Трегер, Р. Ульман, В. Фехлер та інші.

Формулювання мети статті. Метою статті є з'ясування специфіки термінів «безпека», «національна безпека», «міжнародна безпека», «європейська безпека» їх походження й відмінностей, аналіз теоретичних підходів щодо забезпечення безпеки, які існують у державному управлінні й міжнародних відносинах.

Виклад основного матеріалу. У сучасному науковому дискурсі існує багато визначень поняття «безпека», які дуже різні і схожі одночасно, проте одне доповнює або розкриває інше. Так, термін «безпека» (з лат. *Securitas*) у Латинсько-українському словнику подається як безтурботність, недбалість, душевний спокій, вільність від страху, небезпеки, спокій, впевненість у собі [2, с. 583].

Словник суспільних наук UNESCO надає універсальне визначення поняття безпека, а саме: «Безпека ідентична безпечності й означає відсутність фізичної загрози або охорону перед нею» [14, с. 629].

Згідно з Оксфордським словником «безпека — це стан або відчуття безпечності, а також засоби, що її забезпечують» [24, с. 749].

Польський словник термінів з питань національної безпеки визначив поняття «безпека» як «стан, який дає відчуття певності, і гарантії її збереження, а також шанс на вдосконалення; одна з основних потреб людини, ситуація, яка характеризується відсутністю ризику втрати того, що людина особливо цінує, наприклад здоров'я, праці, поваги, відчуттів, матеріальних благ» [22, с. 14].

Українська енциклопедія державного управління містить наступне визначення поняття «безпека». «Безпека» — це стан системи, за якого вона зберігає свою цілісність, стійкість (стабільність), здатність до ефективного функціонування і стійкого розвитку, а на їх основі — можливість надійного захисту усіх її елементів (підсистем, сфер, об'єктів) від будь-яких деструктивних внутрішніх і зовнішніх дій. Загалом в українській мові слово безпека можна тлумачити як стан, коли немає потреби відсторонюватися, захищатися від чого-небудь, коли відсутні загрози, немає необхідності відволікатися від справи на убезпечення себе. З огляду на це цілком логічно приймати безпеку як стан системи, коли відсутні загрози її самозбереженню, а безпеку суспільну як стан суспільства, що не обмежується ззовні щодо свободи вибору шляху свого подальшого буття, самовдосконалення й розвитку» [1, с. 42].

Отже, поняття «безпека» — це складне соціально-політичне явище, що носить конкретно-історичний характер і тісно пов'язане з усіма формами і напрямками взаємодії в системі «природа — людина — суспільство». Категорія «безпека» — не абсолютна, а тільки відносна, і набуває смислового значення тільки у зв'язку з конкретними об'єктами

або сферою людської діяльності і навколишнього світу.

Слід звернути увагу, що з плином часу трактування поняття безпеки стає ширшим й змінюється, еволюціонує.

В сучасній науці відсутнє визначення поняття «безпека», яке б задовольнило як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. На думку А. Ротфельда це пояснюється тим, що окремі складові змісту безпеки набувають певного значення або втрачають його, залежно від внутрішньої ситуації в державі та міжнародної обстановки [12].

Деякі вчені виокремлюють такі аспекти змісту безпеки, як внутрішня безпека (стабільність і гармонія суб'єкта) та зовнішня безпека (відсутність загроз з боку інших суб'єктів). Разом з тим, існує й поділ безпеки на національну (внутрішню) та міжнародну (зовнішню).

Такі польські науковці як Р. Зіба, Й. Кукулка, А. Ротфельд, Є. Станьчик вважають, що цей поділ доволі умовний, оскільки в сучасних міжнародних відносинах під впливом глобалізації та загроз і викликів нового типу відбувається розмивання меж між зовнішньою та внутрішньою безпекою [28; 16; 21; 23].

Національна і міжнародна безпека, як вважають А. Чарноцкі та З. Пьетрас, тісно пов'язані між собою, тому що внутрішні кризи, що спричиняють суспільні заворушення, навіть громадянську війну, можуть призвести до ескалації конфлікту поза межами держави [9].

На нашу думку, ці поняття дуже пов'язані між собою, нестабільність однієї держави може впливати на нестабільність іншої та може бути викликана ззовні іншою країною.

У вітчизняному спеціалізованому політологічному словнику національна безпека розуміється як «захищеність життєво важливих інтересів особи, держави і суспільства, державних кордонів, територіальної цілісності, суспільно-політичного устрою, культурних цінностей і всього того, що становить основу матеріального і духовного життя країни, від внутрішньої і зовнішньої загрози; стан держави, що дозволяє їй зберігати свою цілісність і виступати самостійним суб'єктом міжнародних відносин» [4, с. 386].

Польський словник термінів у сфері національної безпеки визначає поняття «безпека» як «стан, одержаний за рахунок відповідно зорганізованої оборони і охорони перед зовнішніми та внутрішніми загрозами, який окреслюється співвідношенням оборонного потенціалу до шкали загроз» [22, с. 16].

Отже, вчені при наданні поняттю безпека певного визначення охоплюють як внутрішні, так і зовнішні чинники.

На думку польського дослідника В. Фехлера «Національна безпека — це з одного боку, відсутність загроз для власних цінностей (об'єктивний фактор),

а, з іншого — відсутність побоювань перед атакою на ці цінності (суб'єктивний фактор)» [13, с. 166].

Кожна держава світу має власний досвід протидії загрозам — як внутрішнім, так і зовнішнім. Тому з метою виявлення якісних й ефективних шляхів попередження та протидії сучасним загрозам безпеки є необхідним вивчення досвіду зарубіжних країн.

Так, найбільш розвинута система формування основ національної безпеки існує у США. Зокрема, Баш Г. розуміє під «національною безпекою» стан захищеності держави від будь-яких ворожих актив чи інших видів утручань, зокрема, від внутрішніх загроз. Поняття «національна безпека» вміщує як національну оборону, так і зовнішні відносини держави у різних сферах [18].

На нашу думку, поняття «національна безпека» тісно пов'язане з поняттям «національні інтереси», про що відомий американський вчений Арнольд Волферс зазначав наступне: «Вони не можуть мати одне й те саме значення для різних людей. Вони взагалі не можуть мати точного значення. Тому, з'являючись для того, щоб забезпечити керівництво й основу для широкої згоди, вони можуть дозволити кожному назвати будь-яку політику, яка йому подобається, привабливою, і, можливо, оманливим ім'ям» [27, с. 147].

Національна безпека відображає зв'язок безпеки з нацією, яка представляє соціально-економічну і духовну спільність людей, які проживають на певній території. При чому це дуже складний багаторівневий процес, в якому постійно відбувається взаємодія і протидія життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави з внутрішніми і зовнішніми загрозами цим інтересам. Отже, в центрі системи національної безпеки знаходяться життєво важливі інтереси особистості, суспільства і держави, сукупність яких становить в цілому національні інтереси країни.

Намагаючись дати сутності «національна безпека» визначення, американські вчені поділились на дві групи.

До першої групи слід віднести таких вчених, що визначають національну безпеку через національні інтереси, як С. Браун, В. Броді, Е. Ірл, М. Каплан, Дж. Коллінз, У. Ліппманн, Г. Морґентау, В. Тейлор, С. Хоффманн та інші. Визначення поняття «національна безпека» через національні інтереси є найбільш поширеним.

Уолтер Ліппманн ще у 1943 році зазначав, що «Держава знаходиться в стані безпеки, коли їй не доводиться приносити в жертву свої законні інтереси з метою уникнути війни і коли вона в змозі при необхідності захистити ці інтереси шляхом війни» [26, с. 5].

На думку Дж. Коллінза, «Національна безпека — це мистецтво і наука про використання державної міцності в будь-яких умовах для досягнення бажаного ступеня та форми контролю над стороною, що

протистоїть, за допомогою погроз, сили, непрямого тиску, дипломатії, хитрощів і будь-яких інших засобів і тим самим забезпечення інтересів і цілей національної безпеки» [15, с. 2].

Отже, американські вчені виходять з того, що національна безпека має більш широке значення, ніж захист від фізичної шкоди, що може передбачати захист за допомогою різноманітних засобів життєво важливих інтересів держави, втрата яких може загрожувати цінностям держави та її існуванню.

Другу групу складають вчені, що надали визначення поняття національна безпека через поняття «загроза» і «цінності». До таких вчених слід віднести А. Ахарія, А. Волферс, Д. Кауффман, К. Норр, Ф. Трегер.

Так, А. Волферс вважає, що національна безпека у об'єктивному сенсі визначається відсутністю загроз тим цінностям, що існують, у суб'єктивному — відсутністю страху, що ці цінності будуть піддані нападу [27].

На думку американського дослідника Дж. Ромма, існує побоювання, що поняття «національна безпека» втратить своє значення, тому що кожен проблему, з якою стикається держава, можна вважати загрозою її національній безпеці. На практиці проблема визначення поняття у такий спосіб виявляється ще й у тому, що якщо безпека включає питання розвитку економіки, контроль енергоресурсів, захисту навколишнього середовища, обігу наркотиків тощо, то в число кваліфікованих фахівців з безпеки повинні входити не тільки експерти з військових і стратегічних проблем, а й економісти, управлінці в галузі економіки, екологи та медичні працівники. У зв'язку з цим, можливо, мав рацію Гарольд Лассвелла, який писав, що «Експертів з питань національної безпеки не буває. Є тільки фахівці з аспектів цієї проблеми» [20, с. 8].

«Сучасне наукове знання про безпеку включає уявлення про цей феномен в межах технічних, юридичних, воєнних, політичних, соціальних та інших наук, що перебувають у взаємному зв'язку. Системи цінностей, акумульовані й структуровані суспільствами, є фундаментальним чинником, який визначає сутність змісту поняття «безпека» при намаганні держав ці цінності захистити, і обумовлює відповідні засоби, способи, механізми й інструменти держави для забезпечення безпеки» [5, с. 7].

Продовжуючи аналіз терміну «безпека», слід звернутися до Словника військових і супутніх термінів міністерства оборони США, у якому зазначається, що ««Національна безпека» — збірний термін, що охоплює як національну оборону, так і зовнішню політику США. Національна безпека забезпечується: а) військовою або оборонною перевагою над будь-якою іноземною державою або групою держав; б) сприятливим міжнародним становищем; в) станом оборони, здатної надати успішний опір ворожим або деструктивним діям,

внутрішнім і зовнішнім, відкритим і таємним» [10, с. 182].

Національна безпека — це стан, при якому в державі захищені національні інтереси країни в широкому їх розумінні, що включає політичні, соціальні, економічні, військові, екологічні аспекти, ризики, пов'язані із зовнішньоекономічною діяльністю, розповсюдженням зброї масового ураження, а також стан, при якому вдалося запобігти загрози духовним і інтелектуальним цінностям народу.

Р. Ульман, професор Принстонського університету, у 1983 році ініціював дискусію навколо змісту поняття «національна безпека», стверджуючи, що вузьке її трактування із акцентом тільки на військові загрози, відвертає увагу від невійськових загроз. Ним було зроблено припущення, що деякі з найбільш небезпечних загроз національній безпеці можуть виходити зсередини самої держави [25].

З ним погоджується відомий британський учений Б. Бузан, який одним із перших порушив дуже важливе питання: наскільки безпека окремої особистості і загальнонаціональна можуть не збігатися або навіть суперечити одна одній? Тобто сама держава може бути основним джерелом небезпеки для окремих людей, які в ній живуть [7].

Трактування Р. Ульмана й Б. Бузана кардинально відрізняються від традиційного тлумачення безпеки, проте мають право на існування.

Проаналізовані визначення поняття «національна безпека» дають зрозуміти той факт, що більшість цих визначень відображають різноманітні сутнісні ознаки цього поняття, а, отже, вони дуже близькі за значенням. Разом з тим, визначення поняття через національні інтереси є дуже суб'єктивним. США, наприклад, використовуючи як аргумент захист національних інтересів, дуже часто виправдовують своє втручання у справи інших країн, застосування збройних сил та проведення спеціальних операцій у різних куточках світу.

Щодо визначення поняття національна безпека через національні цінності, небезпека розглядається як можлива загроза отримати збиток, а національна безпека — як стан захищеності національних цінностей від усіляких загроз.

Відсутність загрози створює для держави безпечний стан існування і розвитку. Існування загрози призводить до обмеження інтересів держави і, відповідно, означає зменшення національної безпеки.

«Забезпечення безпеки особи, суспільства і держави є досить складною науковою проблемою, що потребує поглибленого вивчення її в комплексі, як певної динамічної системи. Функціонування цієї системи зазнає впливу низки внутрішніх і зовнішніх загроз, що впливають на її окремі елементи і на систему загалом» [6, с. 3]. З плином часу стає зрозуміло, що безпека охоплює всі аспекти життя людини, суспільства та держави, а не тільки військові. Тому на сьогоднішній день пріоритетним

напрямом досліджень є аналіз невійськових аспектів безпеки.

Разом з тим, на думку З. Цезар та Е. Статмюллер відчуття безпеки однієї держави — це не завжди відчуття безпеки будь-якої країни у світі, і навпаки. Так, концепція безпеки певної держави часто суперечить іншим чи, навіть, може порушувати безпеку регіону чи світу [8].

З цією точкою зору погоджується й Б. Посен, зазначаючи, що «Те, що здається доречним для оборони однієї держави, буде здаватися, і часто так є, агресивним по відношенню до її сусідів» [19, с. 28].

Таким чином, поняття «безпека» є дуже суб'єктивним, аналіз її трактування якого дуже відрізняється, виходячи з різних потреб різних країн та різних методологічних підходів вчених при з'ясуванні значення цього терміну.

На думку Л. Коллінз, поряд з термінами «загроза» й «безпека» необхідно використовувати такі поняття як «виклик» й «ризик», які дуже широко використовуються у Стратегії національної безпеки США.

Ризик, як одна з форм небезпеки, — це можлива небезпека невдачі зроблених дій або самі дії, пов'язані з такою небезпекою. Люди дуже часто сподіваються на щасливий випадок — ризикують, допускаючи певний збиток собі. У політиці, економіці, оборонній діяльності — найчастіше має місце усвідомлений ризик, коли ретельно розраховуються очікувана вигода, ціна, яку допустимо заплатити за неї, наслідки тощо. Поняття «небезпека» охоплює також явища, процеси і дії, якими люди завдають шкоди природі, а природа людям.

Поняття «загроза» є порідненим з поняттям «небезпека». Загроза — це небезпека на стадії переходу з можливості в дійсність, висловлений намір або демонстрація готовності одних суб'єктів завдати шкоди іншим. Небезпека може виступати в різних формах: як у вигляді намірів, планів підготовки дій, так і самих дій, спрямованих на знищення, пограбування, підпорядкування, ослаблення, знищення об'єктів безпеки тощо.

Таким чином, загроза — це результат наявних протиріч і тих, що формуються у суспільстві, в міждержавних відносинах, та без їх виявлення і вирішення жодна безпека не може бути забезпечена.

Отже, виклик — це сукупність обставин, не обов'язково загрозового характеру, але, обставин, що вимагають обов'язкового реагування на них. Ризик — це можливість виникнення несприятливих і небажаних наслідків від діяльності самого суб'єкта. Небезпека — це об'єктивно існуюча можливість негативного впливу на соціальний організм, в результаті якого йому може бути завдано якоїсь шкоди, що погіршує його стан, що надає його розвитку небажані динаміку або параметри (характер, темпи зростання, форми розвитку і тощо).

Небезпека може бути представлена як здатність заподіяти будь-якої шкоди, нещастя; можливість

чого-небудь небезпечного, якогось нещастя, шкоди. До того ж небезпека — це цілком усвідомлювана, але не фатальна ймовірність нанесення шкоди кому-небудь, чого-небудь, що визначається наявністю об'єктивних і суб'єктивних факторів, що володіють вражаючими властивостями.

«Ризики, виклики і загрози є різними ступенями небезпеки. Так, ризики — це найнижчий рівень небезпеки, а загрози — найвищий. Тому найважливішою складовою політики національної безпеки є зміна загрози на виклик, а виклику — на ризик. Якщо ризики переростають в виклики, а виклики в загрози, то це ознака дуже серйозних проблем в роботі системи національної безпеки тієї чи іншої країни» [3, с. 45]. Тому аналіз будь-якої проблеми національної або міжнародної безпеки повинен починатися з аналізу ризиків, викликів і загроз та можливостей зміни загроз на виклики, а викликів — на ризики.

Загрози і небезпеки знаходяться у відносинах залежності, які при зниженні рівня загрози можуть призвести до зростання небезпеки. Разом з тим, небезпеки існують не поза нами, а всередині нас, й ми самі створюємо їх для себе власною діяльністю.

На нашу думку, абсолютної безпеки, якщо її розглядати як стан відсутності будь-яких загроз і небезпек, не може бути, тому що повністю ізолювати державу, суспільство і його індивідуумів від негативного впливу загрозових факторів навколишнього середовища і забезпечити їх безконфліктне співіснування нереально. Проте підвищити рівень їх безпеки до рівня, що гарантує ненасильницький їх розвиток і виключає заподіяння неприйнятної збитку, необхідно і можливо. Для цього необхідно вжити заходів військово-політичного характеру з мінімізації існуючих загроз військової безпеки, переведення їх в нейтрально-безпечний стан.

«Відаючи данину досягненням західної політології у розробці питань національної безпеки, слід враховувати, що її концептуальні положення ґрунтуються на усталених процесах розвитку західного суспільства, ринкової економіці, індивідуалізмі, розвинутій демократії, ліберально-демократичній політичній культурі. Ці теоретичні засади знаходять своє місце в західних концепціях національної безпеки і не завжди відповідають особливостям становлення держав, що перебувають на стадії перехідного періоду, на кшталт України» [6, с. 7–8].

Якщо категорія «національна безпека» відображає, у першу чергу, стан захищеності держави у зв'язку з її національними цінностями або інтересами, то поняття «міжнародна безпека» опосередковує систему відносин між різними державами світу.

Не існує єдиного визначення цього поняття. Так, наприклад, Дипломатичний словник Міжнародної дипломатичної академії в Парижі зазначає наступне: «Ідея міжнародної безпеки виражає притаманне кожному народу, кожній державі прагнення бути

застрахованим на випадок агресії і базується на володінні державою гарантіями того, що вона не буде атакована, а у разі нападу, що отримає негайну та ефективну допомогу зі сторони інших держав» [11, с. 696].

На нашу думку, дане визначення належить більше до поняття «національна безпека», оскільки йдеться не про міжнародний аспект, а лише про конфлікт усередині однієї держави або агресію з боку іншої держави, не маючи при цьому міжнародного масштабу. Конфлікт може досягнути міжнародного рівня, проте з часу його виникнення це не завжди можливо спрогнозувати.

Звернемося до поняття «міжнародна безпека», що надається у Політологічному енциклопедичному словнику. Так, «Міжнародна безпека — це стан міжнародних відносин, який виключає порушення миру та створення реальної загрози розвитку людства, за якого народи можуть суверенно, без втручання і тиску ззовні, визначити шляхи і форми свого суспільно-політичного розвитку; діяльність держав та міжнародних інститутів щодо підтримання такого стану, універсальна система механізмів, заходів і гарантій якого виключає застосування сили в міжнародних відносинах» [4, с. 343–344].

Українська енциклопедія державного управління надає наступне визначення цьому поняттю. «Міжнародна безпека — це стан міжнародних відносин, за якого суттєво мінімізуються (в ідеалі виключаються) ризики та загрози безпеці країн і народів; діяльність держав, міжнародних інститутів та організацій, спрямована на підтримання такого стану; універсальна система механізмів і гарантій, що виключають нелегітимне застосування сили в регіональному та світовому масштабах. Міжнародну безпеку можна трактувати як стан відсутності прямої чи прихованої загрози виникнення конфліктів або здатність провідних держав світу чи колективних міжнародних інституцій (організацій) ефективно їм протидіяти. Вона є результатом складної взаємодії багатьох держав, влада кожної з яких об'єктивно прагне реалізувати власні безпекові підходи. При цьому поняття міжнародна безпека не тотожне простій сумі національних безпек держав світу, тобто міжнародну безпеку не можна уявити як ситуацію, за якої досягнення стану гарантованої безпеки окремими державами світу автоматично призводить до стану загального миру і стабільності» [1, с. 46]. Генеральний секретар ООН на тему міжнародної безпеки у своїй доповіді зазначав, що «Міжнародна безпека є результатом і сумою безпеки кожної окремо і всіх разом держав, членів міжнародної спільноти» [12, с. 17].

З цим не погоджується польський дослідник В. Малендовскі, який зазначає, що «Міжнародна безпека не є простою сумою національних безпек усіх окремих держав. Вона може проявлятися в тому,

що всі члени міжнародної спільноти мають почуття безпеки і, крім того, існують умови, механізми і взаємні відносини, котрі мають запевнити загальну безпеку» [17, с. 362].

На нашу думку, поняття міжнародна безпека є ширшим від поняття національна безпека, тому що визначає не лише внутрішні аспекти безпеки окремих держав, а й зовнішні, які опосередковують забезпечення існування та функціонування міжнародної системи відносин у цілому.

Слід також наголосити, що безпека знаходиться у взаємозв'язку зі стабільністю. Під стабільністю розуміється здатність системи зберігати свої функції і властивості (або швидко відновлювати їх) під впливом деструктивних чинників. Між безпекою і стабільністю існує пряма залежність. Чим стабільніша система, тим вище рівень її безпеки. Отже, стабільність є одним з показників, що характеризують ступінь безпеки системи. Тому національна безпека багато в чому залежить від стабільності суспільства, від стабільності економічних, політичних, соціальних, військових та інших відносин.

Висновки. Незважаючи на тривалий історичний період дослідження сутності феномену безпеки, на теперішній час жодна з наук, в межах яких опрацьовуються підходи до визначення сутності безпеки, не може запропонувати усталеного уніфікованого визначення цього багатогранного явища. Безпека — це складне поняття, визначення якого залежить від історичного, економічного, геополітичного контексту кожної держави. Сучасний глобалізований світ висуває перед людським суспільством щоразу складні завдання, вирішення яких у комплексі тільки й може гарантувати безпеку. З огляду на мінливий характер викликів та загроз, навряд чи можливо запропонувати одне — раз і назавжди усталене — визначення, яке б задовольняло усіх. Оскільки безпека у державному управлінні й міжнародних відносинах — це дуже складний та, водночас, дуже важливий структурний елемент життєдіяльності та сталого розвитку як окремої людини, так і суспільства, і держави в цілому, актуальність комплексного дослідження сутності безпеки не зменшується. Від стану безпеки у країні та світі залежить добробут людей, соціальні гарантії, світова економіка, демократичні реформи та міжнародне співробітництво.

Безпека знаходиться у взаємозв'язку зі стабільністю, під якою розуміється здатність системи зберігати свої функції і властивості (або швидко відновлювати їх) під впливом деструктивних чинників. На нашу думку, поняття міжнародна безпека є ширшим від поняття національна безпека, тому що визначає не лише внутрішні аспекти безпеки окремих держав, а й зовнішні, які опосередковують забезпечення існування та функціонування міжнародної системи відносин у цілому.

Література

1. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія: Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. Київ: НАДУ, 2011.
Т. 7: Державне управління в умовах глобальної та європейської інтеграції / наук.-ред. колегія: І. А. Грицяк (співголова), Ю. П. Сурмін (співголова) та ін. 2011. 764 с.
2. Литвинов В. Латинсько-український словник. Київ: Українські пропілеї, 1998. 644 с.
3. Ніколаєв Є. Б. Інтерпретація інтересів і загроз у концепції економічної безпеки / Економічна теорія. 2011. № 2. С. 34–46. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/28457/03-Nikolaev.pdf?sequence=1>
4. Політологічний енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, Укр. Асоціація політологів [Упоряд. В. П. Горбатенко; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка]. 2-е вид., доп. і перероб. Київ: Генеза, 2004. 736 с.
5. Стукалін Т. А. Еволюція теорії державного управління у сфері безпеки та оборони: автореф. дис. ... канд. наук з держ. управління: 25.00.01. Львів, 2018. 22 с.
6. Шипілова Л. М. Порівняльний аналіз ключових понять і категорій основ національної безпеки України: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 21.01.01. Київ, 2007. 22 с.
7. Buzan B. *People, State and Fear: The National Security Problem in International Relations*. Chapel Hill: Univ. of North Carolina Press, 1983. 262 p.
8. Cesarz Z., Stadtmüller E. *Problemy polityczne współczesnego świata*. Wrocław: WUW, 2002. 418 s.
9. Czarnocki A., Pietras Z. *Współistnienie państw: wstęp do międzynarodowych stosunków politycznych*. Lublin: Międzyuczelniany Instytut Nauk Politycznych UMCS, 1988. 245 s.
10. Department of Defense. *Dictionary of Military and Associated Terms*. JP 1–02. 8 November 2010 (As Amended Through 15 February 2016). Washington, 2014. 482 p.
11. *Dictionnaire Diplomatique: 8 vol.* / Academie Diplomatique Internationale / Publ. sous la dir. de M.A.F. Frangulis. Paris: Academie Diplomatique Internationale, 1933.
Т. 2: M-Z / Publ. sous la dir. de M.A.F. Frangulis. Paris: Academie Diplomatique Internationale, 1933. 1120 p.
12. *Europejski system bezpieczeństwa in statu nascendi* / By Adam Daniel Rotfeld. Warszawa: PISM: «Format AB», 1990. 270 s.
13. Fehler W. O pojęciu polityki wewnętrznego bezpieczeństwa państwa / *Studia Prawnoustrojowe*. Nr 23. 2014. S. 203–214.
14. Gould J. W., Kolb W. L. *A Dictionary of the Social Science*. London: Tavistock Publications, 1964. 761 p.
15. *Grand Strategy: Principles and Practices* / By John M. Collins. Annapolis, Mariland: Naval Institute Press, 1973. 338 p.
16. Kukułka J. *Internacjonalizacja życia narodów i państw*. Warszawa: Instytut Stosunków Międzynarodowych UW, 1991. 108 s.
17. Malendowski Wł. *Stosunki międzynarodowe* / Praca zbiorowa pod red. Wł. Malendowskiego, Cz. Mojsiewiczza. Wrocław: Alta2, 2004. 596 s.
18. *National Strategy for Homeland Security* / By G. Bush. Office of homeland security. July, 2002. 90 p. URL: <https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/nat-strat-hls-2002.pdf>
19. Posen B. R. *The Security Dilemma and Ethnic Conflict* / *Survival*. Vol. 35. № 1. Spring, 1993. P. 27–47.
20. Romm J. J. *Defining National Security. The Nonmilitary Aspects* / Joseph J. Romm. New York: Council of Foreign Relations Press. 1993. 122 p.
21. Rotfeld A. D. *Polska w niepewnym świecie*. Warszawa: PISM, 2006. 476 s.
22. *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego* / By red. J. Kaczmarek, W. Łepkowski, B. Zdrodowski. Warszawa: AON, 2008. 182 s.
23. Stańczyk J. *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*. Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN, 1996. 128 s.
24. *The Oxford Reference Dictionary* / By ed. J. M. Hawkins. Oxford: Oxford University Press, 1986. 992 p.
25. Ullman R. *Redefining Security* / *International Security*. Vol. 8. № 1. Summer, 1983. P. 129–153.
26. *U. S. Foreign Policy: Shield of the Republic* / By Lippmann Walter. Boston: Little, Brown and Co., 1943. 177 p.
27. Wolfers A. *Discord and Collaboration. Essays on International Politics*. Baltimore, 1962. 283 p.
28. Zięba R. *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego: koncepcje — struktury — funkcjonowanie*. Warszawa: SCHOLAR, 2004. 47 s. URL: <http://www.pl.ism.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2013/02/instytucjonalizacja-bezsp.-europejskiego.pdf>